

Mobbning är inte bara siffror och procenttal

Birgitta Rudenius, Universitetsadjunkt, Folkskollärare, speciallärare, Fil. mag.

Mobbning är människors elaka handlingar mot varandra och mobbning innebär utstötning från gemenskap. Det finns många undersökningar om förekomst av mobbning både bland barn och vuxna och mellan lärare och elever. Bakom varje siffra finns människor. Handlingarna kan vara medvetna eller omedvetna men de kan aldrig göras ojordade! Därför är det så viktigt att omgivningen reagerar.

Mobbning i skolan är en ofrånkomlig utmaning för pedagoger. Förekomst av mobbning ställer krav på omgivningen att visa civilkurage. I alla möten mellan människor sänds och mottas signaler. Vi tolkar varandra och inläser budskap. Möten mellan människor kan vara behagliga eller obehagliga. I skolan ska vi sträva efter att möten blir lärande och utvecklande. Att vara utsatt för mobbning och utfryst från sina kamraters gemenskap är bland det grymmaste ett barn kan uppleva. Det kan dessutom pågå år efter år och hos många under hela grundskoletiden. Det ger djupa sår i de allra innersta personliga vråna.

Den danske filosofen Lögstrups ord är väl värda att ta med sig in i alla människomöten:

"En människa har aldrig med en annan att göra utan att hålla något av hennes liv i sin hand. Det kan vara mycket lite, en övergående stämning eller en iver som man får att vissna eller som man väcker, en leda som man fördjupar eller häver. Men det kan också vara så förfärande mycket att den andres öde står på spel."

Jag har fördjupat mig inom området först i min D-uppsats i pedagogik, "Elevens utsatthet i skolan", och nu i min C-uppsats i specialpedagogik, "Mobbning i skolan – en utmaning för pedagoger". Min undersökning består av en kvantitativ del med slutna frågor samt en kvalitativ del med öppna frågor samt dessutom en uppföljningsenkät med likaså öppna frågor. Tyngdpunkten ligger på den kvalitativa delen i form av livsberättelser från de 69 deltagarna varav 57 är kvinnor och 12 män. Jag kan konstatera att barn och ungdomar som utsätts för mobbning och utfrysning av sina kompisar lider svårt och att upplevelserna sätter djupa spår. Mobbning inverkar också negativt på deras lärande och utveckling. Jag konstaterar också att elever kan mobbas år ut och år in utan att få tillräcklig hjälp av de vuxna i skolan.

Vi måste bli mycket bättre på att skapa miljöer där mobbning inte uppstår och vi måste bli mycket bättre på att hantera och bryta situationer där mobbning uppstått. De som utsätts för mobbning måste få upp-

rättelse och de som mobbar måste lära sig att det är fel. Så är det bara!

Varför?

Mobbare löper fyra gånger så stor risk att hamna i kriminalitet om inte deras destruktiva handlingar bryts!

Den som utsätts för mobbning riskerar få sin identitetsutveckling störd. Att vara utfryst från sina kamraters gemenskap, ständigt vara hånad och kränkt, ständigt få utstå knuffar och slag, få sina böcker och kläder förstörda, få utstå kamraternas hånande miner, ryktesspridning, suckar och nedlåtande kommentarer, ständigt få höra hur dum, fet, ful och värdelös man är får naturligtvis allvarliga konsekvenser för den som drabbas. När detta sker under grundskoletiden sker det samtidigt under den period då barnet eller ungdomen samtidigt söker och utvecklar sin egen identitet. Kamraterna är under denna period mycket viktiga. Ja, faktiskt avgörande viktiga!

"Under sex år fick jag lära mig hur ful jag var, att jag var värdelös, inte bra på någonting, tontig, vek."

Vuxna är också avgörande viktiga för en gynnsam utveckling bara de är mogna nog för sin vuxenroll. Tyvärr är det illa ställt i skolan ty nästan nio av tio i min undersökning fick ingen hjälp av lärarna. De vuxna i skolan framstår som oförmögna hjälpare.

"Jag bad om hjälp hos min lärare både på mellan- och högstadiet men de stod bara 'maktlösa' och 'såg på'"

När mobbningen inte bryts under den viktiga grundskoletiden utan tillåts pågå dag efter dag, år efter år får det allvarliga konsekvenser. Ätstörningar i form av anorexi och/eller bulleми förekommer hos var tredje mobbad flicka i min undersökning.

"Jag mådde så dåligt att jag slutade att äta och då blev jag inlagd på sjukhus."

"Jag gick ner 20 kg."

Depressioner och/eller sömnrubbingar förekommer hos flertalet. Hälften skadar sig själva genom t.ex. att skära eller sticka sig. Självstympling bland barn och ungdom är ett alldeles för försummat/dolt område. Det är mer utbrett än man kan ana och borde uppmärksammas mer!

"... Dessa (depressionerna) kulminerade i en väldigt stor och djup depression på våren innan studenten med mycket allvarliga självmordstankar, jag skar mig själv, hade ett enormt självhat och såg allt i svart."

Var tredje uppger att de mår bra idag men samtidigt:

"Jag har ibland perioder där känslorna kommer upp igen och jag har ont i magen och gråter ibland."

"Oftast blir allt bara till en stor grå massa. Jag vill inte komma ihåg den tiden, men alltför ofta blir man påmind om det."

"Jag är förstörd för resten av mitt liv och kommer aldrig att glömma vad som hänt mig."

"Vad kan man göra för att inte tänka på mobbningen?" →

"Jag blir trött och deppig ofta. Orkar aldrig någonting. Blir lätt irriterad och kan inte sova. Gråter mig oftast till söms. Lyckades även inbilla mig att jag inte kunde lära mig, jag var ju så dum."

Ett av mina syften har varit att komma åt mobbningens väsen och verkan. Jag presenterar en tankemodell, teorin om "toxic me", för att förklara mobbningens verkan. Den är inspirerad av socialpsykologin och tar ansats i symbolinteraktionism och "spegeljaget". Med "spegeljaget" menas att vi ser andras bild av oss själva och tror det vara vår egen bild av oss själva. Det innebär enligt min modell att mobbarna och medlöparna "förgiftar" sitt offers identitet-utveckling. De ständigt och under lång tid pågående kränkningarna och nedvärderingarna blir som en växande "cancersvulst" som intar offrets sociala jag.

"Jag är präglad av nio års hjärntvätt."

Interaktionen, mötet mellan människor, kallar jag "flow". Detta "flöde" av signaler för utveckling, inverkan och påverkan kan vara av uppbyggande eller nedbrytande art, "pure flow" respektive "toxic flow". Med omgivningens stöd och förståelse kan man återuppbygga det sociala jaget, identiteten, hos den som utsatts för mobbning genom uppbyggande möten, "pure flow", i syfte att stärka jaget. Det är ett arbete som handlar mycket om upprättelse. Kommuner drabbas av stämningar p.g.a. att mobbning inte stoppats i deras skolor. Min uppmaning till dessa kommuner – Ta ert ofrånkomliga ansvar! Ge signalen:

De som drabbats av mobbare och medlöpare ska få upprättelse!

Det handlar inte om pengar! Det handlar om att gå vidare i ett liv! Det handlar om hårt arbete för att omvandla hinder till möjligheter i en människas liv.

Genom en uppföljningsenkät ville jag veta mer om huruvida man upplevt mobbningen som hinder eller möjlighet i sitt liv respektive för lärandet. Någon enstaka upplevde möjlighet och nämnde sitt intresse för böcker och fördjupningsstudier inom ett intresseområde.

"Det är lättare att skapa relationer med böcker än med vanliga människor."

"Jag har varit fullt övertygad om att jag var ful, korkad och värdelös fram tills jag var 25 år. Det har påverkat

mitt liv en hel del både privat och i arbetslivet."

Flertalet i min undersökning har upplevt att mobbningen varit ett hinder. Upplevelserna hindrar koncentrationen och man har inte kunnat upp- bilda tillräcklig energi för att klara sina studier bra.

"Visste att jag kunde bättre men hade ingen energi."

"Jag pluggade nog ganska mycket men det fastnade helt enkelt inte."

Man har inte haft möjlighet att på lektioner visa muntligt vad man kan eftersom man inte vågat riskera sina kamraters öppna hå. Betygen har försämrats eller uteblivit. Man har flytt sina plågoandar genom att skolka.

"... när jag började högstadiet så orkade jag inte längre så jag skolkade mig genom hela sjuan, hela åttan och halva nian. Det var min räddning."

Man har flytt sina plågoandar genom val av gymnasieprogram. Man har alltså inte valt av intresse och fallenhet utan för att komma undan en plågsam vardag!

"... valde jag vårdlinjen, inte för att jag ville utan för att jag då fick gå på en skola där jag slapp möta mina plågoandar."

Min undersökning och min uppsats syftar till att lyfta fram livsberättelser så att de framstår så nära den upplevda verkligheten som möjligt. Genom dessa livsberättelser försöker jag förklara mobbningens väsen och verkan.

Min uppsats tar upp ytterligare ett par viktiga områden. Jag ger också en tankemodell för barns norm- och moralutveckling. Denna tankemodell kallar jag "Barns medhavda värdegrund" och den ger en bild av upp- växtmiljöns och skolans betydelsefulla roll i denna utveckling. Skolan tillsammans med hemmen måste arbeta mycket mer medvetet inom detta område. Slutligen betonar jag betydelsen av fokus på "det lärande mötet". Det kräver likaså medvetet arbete för att få alla grupper, där barn och ungdomar ingår, präglade av trygghet. Alla barn har rätt att lyckas. Alla barn har rätt att känna trygghet och mötas med respekt. Arbetet måste inriktas på att se olikheter som något spännande och som en resurs. När barn känner sig trygga lär de också bättre. De ges möjlighet att utveckla en positiv jagkänsla, civilkurage och mod att reagera när en kompis behandlas illa.

Mot denna bakgrund ställs höga

krav på skolornas kompetensutveckling. I utredningen "Att lämna skolan med rak rygg" (SOU 1997:108) slår man fast att "En skola för alla kräver specialpedagogik för att fungera." Specialpedagogisk kompetens innebär enligt denna utredning bl.a.

"... fördjupade kunskaper om de faktorer som kan bli riskfaktorer i skolan och framförallt arbete med det som riskerar att leda till att elever får svårigheter i skolan."

Specialpedagogisk kompetens krävs för att hantera den mångfald problem som pedagoger ställs inför i skolan idag och som ligger utanför en vanlig lärarens kompetensområde. Specialpedagogisk kompetens i ett tvärvetenskapligt perspektiv innebär inte bara fördjupad didaktisk kompetens inom pedagogikens område utan även bredd i kunskaper inom framförallt områden som psykologi och socialpsykologi för t.ex. frågor om självkänsla och identitetsutveckling, sociologi för t.ex. gruppdynamik och sociala relationer, neuropsykologi, medicin och psykiatri för t.ex. DAMP, AD/HD, åttstörningar, ångest, depressioner och självstymning, filosofi för t.ex. existentiella frågor och att se meningen i livet, m.fl. Det kan tänkas att det även krävs kunskap och kompetens att inse att det finns problem som är av den art att ytterligare och specifik kompetens måste sökas utanför skolan.

Specialpedagogisk kompetens behöver genomsyra skolans verksamhet. Specialpedagogiken är en tvärvetenskaplig disciplin. Vid Högskolan i Kristianstad är specialpedagogik numera en egen ämnesgrupp likt sociologi, psykologi och pedagogik.

- Mobbning i skolan – en utmaning för pedagoger.

En fenomenologisk studie som belyser hur lärandet gestaltar sig för den som är utsatt för mobbning samt förklarar mobbningens väsen och verkan utifrån teorin om "toxic me".

C-uppsats i Specialpedagogik
VT 2002

Högskolan Kristianstad
Institutionen för beteendevetenskap.

Birgitta Rudenius